

ни. Документи цього ж архіву дають змогу дослідити географію діяльності команди. Збереглися, зокрема, звіти про поїздки в поселення Волині, в районах Кривого Рогу, Одеси та Миколаєва, Кременчука та Києва, Дніпропетровська, в районі Бердичева, Молочанські колонії та інші регіони України. У звітах є також відомості про облаштування німецьких колоній, характерні особливості німецьких житлових та господарчих будівель. Велику увагу приділено питанням стосунків німецького та українського населення.

Діяльність команди супроводжувалася певними складнощами. Серед них головною було те, що українськими німцями в період окупації займалися паралельно дві структури – команда Штумпа та «Фольксдойче Мітельштелле», які знаходилися під керівництвом двох різних структур – Міністерства окупованих східних територій на чолі з А. Розенбергом та СС райхсфюрера Г. Гімлера. Крім того, свою лінію намагався проводити і райхскомісар України Е. Кох.

Юрій Котляр (Миколаїв)

Богданівська трагедія – Голокост проти єврейського населення

Події, пов'язані з масовим знищенням єврейського населення в часи Другої світової війни, є однією з найбільш трагічних сторінок світової та вітчизняної історії. Вони отримали назву Голокост. Усім відома трагедія Бабиного Яру в Києві, де за два дні, 29–30 вересня 1941 року, було розстріляно 33 770 мирних жителів, головним чином євреїв. Але мало хто знає про не менш страшні події в с. Богданівка, Доманівського району, Миколаївської області, де за різними відомостями було знищено понад 115 тис. осіб, з них 54–55 тис. – мирного єврейського населення.

На початку листопада 1941 р. у Богданівку під конвоєм румунських жандармів почали прибувати групами мирні радянські громадяни, в основному єврейської національності, які зганялися сюди за наказом румунської окупаційної влади з Одеси, вінницьких таборів і Молдавської РСР. Колони приречених на загибель прибували у Богданівський табір упродовж грудня 1941 – січня 1942 рр. Маршрут більшості приречених проходив з Румунії і Молдавії через Одесу. Тут приєднувалися єврейські мешканці Одеської області, і колони йшли на Березівку, а потім – Доманівку і Богданівку. Знесилених людей, що пройшли сотні кілометрів без їжі і води, румунська охорона вела до місця страти двадцять три дні. Тих, що відставали, вбивали на місці. Шлях Одеса–Березівка–Доманівка–Богданівка називали «Дорогою смерті».

21 грудня в Богданівці почалася спецоперація під назвою «Подарунок Сталіну» (якраз цього дня 1879 р. народився «вождь усіх часів і народів»). Оскільки таємний циркуляр наказував «проводити розстріли подалі від міст, сіл і доріг, а могили зрівняти із землею, щоб вони не стали потім місцем паломництва», у яр, розташований неподалік табору, задалегідь завезли солому, очерет і дрова. Повністю роздягнених в'язнів групами по 15–20 осіб гнали, підштовхуючи ударами прикладів і металевих палиць, на край обриву – обличчям до яру. Після цього солдати карального загону почали розстрілювати людей. Вбиті, а частіше тільки поранені, жертви падали на дно яру, де вже палахкотіло величезне вогнище з соломи, очерету і дров. Маленьких дітей кидали зверху живими у полум'я. Спеціально підібрані бригади з числа приречених змушені були складати тіла на це вогнище.

Тільки протягом першого дня було розстріляно і спалено 3 тис. осіб. Жителі Богданівки пізніше згадували, що над селом стовпом стояв жакливий чорний дим і ніде було сховатися від нудотного запаху...

В'язням, які залишилися живими, було наказано за цей час збудувати земляну загалу довжиною 12 м, висотою 1,8 м. Вона мала затримати потоки крові, що струмками бігли по схилу яру до Південного Бугу.

15 січня 1942 р. з Берліну надійшов наказ припинити масові розстріли євреїв. Але до цього часу в Богданівці уже було знищено загалом 52 тис. Надійшов аналогічний наказ із Голтянської румунської префектури про припинення масових розстрілів в'язнів Богданівського табору. Але розстріли продовжувалися. Протягом двох тижнів замордували ще 2 тис. Таким чином, на 1 лютого 1942 р. румуно-німецькі кати знищили в концтаборі с. Богданівка 54 тис. мирних громадян.

Страшна трагедія, що її пережили євреї в часи Другої світової війни, не має аналогів в історії людства. Доманівський район увійшов у світову історію війн як другий Бабин Яр, а Богданівка була кінцевою точкою сумнозвісної «Дороги смерті», що проходила від Одеси через Мостове та Доманівку. Взимку 1941–1942 рр. німці та румуни створили в цій місцевості величезний табір для знищення десятків тисяч євреїв з усіх населених пунктів від Дністра до Південного Бугу. За підрахунками Надзвичайної державної комісії по встановленню та розслідуванню злочинів фашистів з'ясовано, що в Доманівському районі страчено 120 тис. мирних радянських громадян, більшість з яких були євреями. Найкривавішим місцем став яр в Богданівці. Тут знайшли смерть 54 тис. людей.